

DSJOURNAL

Diplomasi ve Strateji Dergisi

The Journal of Diplomacy and Strategy

ANALİZ BÜLTENİ

OCAK 2021

Editör

Aybala Lale

Editörden

Değerli Okuyucular,

Diplomasi ve Strateji Dergisi (DSJOURNAL), Uluslararası İlişkiler ve Bölge Çalışmaları alanlarında orijinal çalışmalara yer vermek gayesiyle 2020 yılında yayın hayatına başlamıştır. Faaliyetlerimizi yalnızca dergi ile sınırlamayarak internet sitesi ve sosyal medya platformları aracılığıyla haftalık Dış Politika Z Raporları, analiz yazıları, dosyalar ve çevirilerle sizlerle buluşmaktayız. Bu kapsamda alanında uzman yazarlarımızın kaleme aldığı analizleri ‘‘Aylık Bülten’’ şeklinde sizlerin istifadesine sunmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

2020 yılını pandemi süreciyle birlikte geride bıraktık. 2021 ise bize bambaşka bir perspektif sunuyor. Uluslararası İlişkiler disiplini tıpkı içerisinde bulunduğumuz dünya gibi gözle göremediğimiz, ancak idrak edebildiğimiz bir değişim içerisinde. Bir disiplin olarak Uluslararası İlişkilerin ortaya çıkışı henüz çok yeni olsa da 21. yüzyıl Uluslararası İlişkilerin değişimi ve dönüşümü için pek çok parametreyle doludur. Küreselleşme ve küreselleşmenin etkilerini tartıştığımız süreçte, içinde bulunduğumuz pandemi süreci de dahil pek çok parametre küreselleşmenin tek hakikat olmadığını gözler önüne serdi. Bu kapsamda bölge çalışmaları uluslararası ilişkiler disipliniinde önemini muhafaza etmeye devam etmektedir. Dolayısıyla bültenimizde uluslararası ilişkilere dair analizlerin yanı sıra Güneydoğu Asya, Doğu Asya, Ortadoğu, Afrika ve Doğu Akdeniz bölgelerini kapsayan çalışmalar da önemli bir yere sahiptir.

2021 yılının ilk bülteni olan Ocak Bülteni, Ortadoğu ve Doğu Asya’nın nabzını tutuyor. Şeyma Kızılay ‘‘İran’ın Yemen’deki Adı Husiler mi?’’ başlıklı yazısıyla İran’ın bölge politikaları ve temel hedefleri açısından hem Yemen hem de Husilerin önemine değindi. ‘‘İŞİD’in Irak’taki Varlığı ve Saldırıları’’ başlıklı yazısında ise yeniden etkisini artırmaya çalışan terör örgütü İŞİD’in zamanla daha etkili saldırılarda bulunabileceği öngörüsünde bulundu. Nur Helvalı, 11 Eylül saldırılarının Irak’a olan etkilerini kaleme aldı. Aybala Lale, ‘‘Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP) ve Güney Kore’ye Etkileri’’ başlıklı yazısında dünyanın en büyük serbest ticaret anlaşması olarak bilinen RCEP’in, Güney Kore’yi ABD ve Çin arasında bir denge arayışa ittiğini belirtti. Hasan Aydın ise Çin’in Afrika’daki barışçıl yükselişini ‘gerçeklik mi ütopya mı?’ sorusu ile tartışmaya açtı.

2021 yılında yayımlanan ilk bültenimizin ve tüm bilimsel çalışmalarımızın okurlarımıza ve Türk akademisine faydalı olmasını temenni ediyoruz. Yeni bültenlerle buluşmak dileğiyle,

Aybala LALE

İÇİNDEKİLER

Çin'in Afrika'da Barışçıl Yükselişi: Gerçeklik mi Ütopya mı? 4

Hasan Aydın

Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP) ve Güney Kore'ye Etkileri.. 10

Aybala Lale

İran'ın Yemen'deki Adı Husiler mi? 13

Şeyma Kızılay

11 Eylül Saldırılarının Irak'a Olan Etkisi 18

Nur Helvalı

IŞİD'in Irak'taki Varlığı ve Saldırıları 23

Şeyma Kızılay

Çin'in Afrika'da Barışçıl Yükselişi: Gerçeklik mi Ütopya mı?

Hasan Aydın*

Francis Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" makalesinde[1] zaferini ilan ettiği liberal dünya düzeninden farklı bir sisteme sahip olmasına karşın, ekonomik olarak hızla büyüyen ve siyasi olarak dünyanın birçok farklı bölgesinde nüfuzunu derinden hissettiren Çin Halk Cumhuriyeti'nin bir sonraki adımı ne olabilir? Komşuları ile bazı sınır problemleri yaşayan ve Amerika Birleşik Devletleri'ni (ABD) kaygılandırırçasına küresel bir aktör olarak etkisini günbegün arttıran Pekin yönetimi uluslararası sistemin istikrarını tehdit eden bir güce dönüşebilir mi? İyimser olanlar Çin'in içine doğduğu küresel sistemin ve tesis ettiği ekonomik ilişkilerin Pekin yönetiminin -varsa- siyasi ihtiraslarını dengeleyeceğini, bu devletin sistemdeki varlığını barışçıl bir tarzda sürdürmek zorunda kalacağını ileri sürmektedir.[2] Bu noktadan hareketle, ülkenin Deng Xiaoping döneminden itibaren yapılan reformların ardından zaman içerisinde Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kurumlara üye olması da devlet yöneticilerinin bu yöndeki iradesini ortaya koymaktadır. Madalyonun diğer yüzüne bakıldığı takdirde, kötümser olanlar ise her geçen gün büyüyen Çin'in er ya da geç mevcut uluslararası sistemin temel dinamiklerini kendi çıkarları doğrultusunda değiştirmek isteyen revizyonist bir güce dönüşeceğini iddia etmektedir.[3]

Çin'in yükselişi konusunda kötümser olanların ortaya attığı görüşler bu ülkenin komşuları başta olmak üzere bölgesel ve küresel etkileri haiz birçok aktörü endişeye sevk etmektedir. Pekin yönetimi ise süregelen yıllar boyunca biriken bu endişeleri gidermek için "herkesin kazanacağı bir uluslararası ilişkiler sistemi" fikrine her fırsatta vurgu yapmakta[4], bir nevi komşularına ve uluslararası toplumun diğer üyelerine Çin'in yükselişinin kendileri için bir tehdit oluşturmadığı ya da oluşturmayacağı mesajını vermektedir. İlk kez Çin'in bir önceki devlet başkanı Hu Jintao tarafından kullanılan, daha sonra Çinli düşünür Zheng Bijian tarafından geliştirilen "Barışçıl Yükseliş" fikri -ya da stratejisi- Pekin'in emperyalist ve revizyonist bir güce dönüşeceğine ilişkin iddialar karşısında önemli bir karşı-argüman sunmaktadır. Hegemonya kurma karşıtı ve evrensel ticari değerleri içselleştiren bir anlayışla bütünleşerek Çin halkını fakirlikten kurtarmayı amaçlayan bu fikir, büyük oranda askeri güce dayanan geleneksel dış politika araçlarına bir alternatif olarak geliştirilen yumuşak güç anlayışına odaklanmaktadır.[5] Dikkatle incelendiğinde, yirmi birinci yüzyılın şartlarında ortaya çıkan barışçıl yükseliş stratejisi -ya da fikri- Çin'in 1952 yılından bu yana dış politikasında sık sık dillendirdiği beş temel prensip -egemenliğe saygı, karşılıklı saldırmazlık, iç işlerine karışmama, karşılıklı fayda ve eşitlik temelinde iş birliği, barış içinde bir arada yaşama- çerçevesinde şekillendiği görülmektedir.[6]

Pekin yönetiminin yirmi birinci yüzyılda zirve yapan ekonomik sıçrayışından en fazla etkilenen coğrafyalardan biri Afrika'dır. Zira üreten her devlet gibi Çin'in de üretim sirkülasyonunun devamı için ham madde teminine ve ürünlerini satacak uygun pazarlara ihtiyaç duyduğu göz önüne alındığında, zengin kaynakları ve toplamda 1,2 milyarı aşkın nüfusuyla kıta ülkeleri Çinli üreticiler ve iş insanları için ihtiyaçlarını karşılayabileceği önemli bir alternatif durumdadır. Çin ile Afrika ülkeleri arasındaki ticari ilişkilerin tarihsel seyri incelendiğinde, bu durum daha iyi anlaşılabilir. Bu ülkenin Afrika ülkeleri ile olan

* Doktora, Şangay Üniversitesi, Küresel Çalışmalar Programı, hsn-aydin@hotmail.com

ticaret hacmi son yirmi yılda yaklaşık yirmi bir kattan fazla artarak 10 milyar dolardan 208 milyar dolara yükselmiştir.[7] Üstelik, Pekin yönetimi, enerji ihtiyacının yaklaşık %14'ünü Afrika'da bulunan Angola (%9,5), Demokratik Kongo Cumhuriyeti (%2.3) ve Libya'dan (%2) karşılamakta[8], kıtaya yaptığı yatırımlarda enerji ve ulaşım gibi sektörler öncelik vererek bu alanda kayda değer bir boşluğu doldurmaktadır.[9] 2009 yılında ABD'yi geçerek kıtanın en büyük ticaret ortağı olma vasfını ele geçiren Çin'in bu başarısında, yirmi birinci yüzyılın başından bu yana her üç yılda bir düzenli olarak gerçekleştirdiği ve Afrika'daki etki alanını genişletmek isteyen diğer birçok ülkeye örnek teşkil eden Çin Afrika İş Birliği Forumu'nun (FOCAC) rolü büyüktür. FOCAC toplantıları vesilesiyle ticaretten yatırımlara, finansmandan dış politikaya kadar birçok alanda yapılan anlaşmalar Pekin yönetiminin Afrika'yla ilişkilerini daha kurumsal bir hale getirmesine yardımcı olmaktadır.[10]

Batılı devletlerin Çin'e yönelik dışlayıcı yaklaşımı Pekin yönetiminin Afrika ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesinin önemini daha da arttırmaktadır. Örneğin bir iç mesele olarak görülen Tiananmen Meydanı'nda yaşanan olayların Batılılar tarafından eleştirilmesi ve çeşitli yaptırım girişimlerinin söz konusu olması Pekin yönetimini Batı'dan uzaklaştırırken, bir alternatif olarak Afrika'ya daha fazla yakınlaştırmıştır.[11] Çin'in Batılılar tarafından sürekli olarak insan hakları ihlalleri ile suçlandığı bir ortamda, Afrika'da yer alan -ve BM tarafından tanınan- 54 ülkenin uluslararası forumlarda ellerinde bulundurdukları oy potansiyeli Çin-Afrika ilişkilerinin muhtevasını derinden etkilemektedir. Zira Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1971 yılında gerçekleşen Birleşmiş Milletler (BM) oylamasında Tayvan'ın yerine ülkenin tek meşru temsilcisi seçilmesinde Afrika ülkelerinden gelen 26 oyun katkısı göz önünde bulundurulduğunda, kıta ülkelerinin bahsi geçen oy gücü daha iyi anlaşılacaktır.[12] Günümüzde de Pekin yönetimiyle yakın ekonomik ve siyasi ilişkiler içerisinde bulunan birçok Afrika ülkesi BM'de yapılan oylamalarda Çinlilerin lehine oy kullanmaktadır. Sözgelimi Doğu Türkistan, Tibet ya da Hong-Kong ile ilgili insan hakları ihlali iddialarına ilişkin oylamaların Çin lehine bertaraf edilmesinde Afrikalı devletlerin önemli bir kısmının Pekin yönetiminin çıkarları doğrultusunda oy kullanmasının etkisi büyüktür. Örneğin, 2020 yılının Haziran ayında BM İnsan Hakları Konseyi'nde yirmiden fazla Afrika ülkesinin "Hong Kong Ulusal Güvenlik Yasası" konusunda Çin'i desteklemesi[13] ya da 2020 yılının Ekim ayında 39 BM ülkesinin Pekin yönetimini "insan haklarına, özellikle de Sincan ve Tibet'teki dini ve etnik azınlıklara mensup kişilerin haklarına saygı göstermeye" çağırarak mektubunda hiçbir Afrika ülkesinin imzasının bulunmaması[14] Çin ile Afrika ülkeleri arasındaki ilişkilerin küresel sisteme yansımaları göstermesi itibarıyla önem arz etmektedir. Anlaşılacağı üzere, Pekin yönetimi uluslararası ilişkiler sistemi içerisinde başat aktör/aktörlerden biri olma çabalarında Afrikalı devletlerin diplomatik desteğinden başarılı bir şekilde yararlanmaktadır.

Çin'in Afrika'daki nüfuzunu arttırarak kıtada en etkili aktörlerden biri konumuna ulaşmasında kıta ülkelerine yönelik yaklaşımı son derece dikkat çekici bir rol oynamıştır. Batılıların aksine, kıta ülkeleriyle ast-üst ilişkisi kurmaktan imtina eden ve Afrikalılara eşit birer aktör olarak davranıyor izlenimi veren Pekin yönetimi bu yöndeki çabalarının karşılığını fazlasıyla almaktadır. Bu kapsamda, Batılı devletler Afrika ülkeleriyle ekonomik ilişki kurarken, dış yardım yaparken ya da yatırımda bulunurken gündeme getirdikleri demokrasi, iyi yönetim, insan hakları gibi birtakım önkoşulları masada bulundurmaktadır. Buna karşın Tayvan'ın tanınmaması dışında hiçbir koşul öne sürmeyen Çin yönetimi ise Afrikalı devletlerin iç işlerine karışmak olarak algılanan önkoşulları kıta devletlerinin egemenlik haklarına saldırılması şeklinde yorumlamaktadır.[15] Örneğin Sudan'ın devrik lideri Ömer el-Beşir döneminde Pekin yönetiminin Hartum ile ticari ilişkiler içerisine girmesi Batılılar tarafından eleştiri konusu yapılırken, Çin bu eleştirilere "siyasetle ticaretin birbirinden ayrılması" gerektiği şeklindeki argümanı ile cevap vermektedir.[16] Ayrıca Darfur Krizi'nin gündemde

olduğu bir dönemde, Pekin yönetimi BM'deki veto gücünü kullanarak Sudan'a yönelik bir askeri müdahaleyi de engellemiş ve Hartum'daki siyasi iktidarın bu krizi kendi dinamikleriyle çözmesi gerektiğini ifade etmişti.[17] Çin'in bu yaklaşımı kıtadaki birçok devlet adamı nezdinde teveccüh bulmakta, Batılılar tarafından ise Afrika'nın istikrarsızlaştırıldığı yönünde eleştirilerin yapılmasına neden olmaktadır.

Sonuç olarak, Çin Halk Cumhuriyeti'nin bilhassa son yirmi yılda gerçekleştirdiği atılımlarla Afrika'da oldukça nüfuz sahibi bir aktör haline dönüştüğü gözlenmektedir. Hiç şüphesiz, barışçıl yükseliş stratejisi kapsamında ortaya atılan fikirlerin ve/veya yöntemlerin Pekin yönetiminin söz konusu dönüşümünde payı büyüktür. Artan ticaret hacmi, kıtada sayıları biteviye artan Çinli işçilerin ve iş insanlarının varlığı, gerçekleştirilen milyarlarca dolar değerindeki yatırımlar, kıta ülkelerine sağlanan düşük faizli krediler ve ekonomik olarak zor durumda kalan Afrika ülkelerine verilen hibeler kıtadaki Çin varlığını daha da etkili kılmaktadır. Geline nokta, yazının başında sorulan soruların Afrika bağlamında özelleştirilerek yeniden gündeme getirilmesi elzem görünüyor: Çin'in Afrika'daki bir sonraki adımı ne olacak? Pekin yönetiminin kıtadaki varlığı Afrika ülkelerinin lehine mi aleyhine mi işliyor? Meseleye olumlu bir şekilde yaklaşanlara göre, Çin Afrika'da istihdamı arttırmakta, kıta ülkelerinin altyapısını geliştirmekte, ülkelerin ekonomik büyümesine destek olmakta, Batılıların uzak durduğu birçok sektöre yatırım yapmakta ve kriz zamanlarında kıta ülkeleriyle eşgüdüm halinde hareket etmektedir.[18] Üstelik bütün bunları yaparken kıta ülkelerinin iç işlerine karışmayarak egemenlik haklarına saygılı davranmakta ve Covid-19 salgını esnasında görüldüğü üzere Afrika'yla iş birliğini geliştirmek için elindeki bütün imkanları seferber etmekten de geri durmamaktadır.[19] Çin'in Afrika'daki varlığına olumsuz yaklaşan ve çoğu Batı'dan yükselen itirazlara göreyse Pekin yönetimi kıtada demokratik olmayan yönelimlere meşruiyet sağlamakta, kıta ülkelerinin doğal kaynaklarını sömürmekte, yerli üreticiyi zayıflatmakta, borçları arttırmakta, yolsuzluğa neden olmakta ve kötü ekonomik kararlardan sorumlu tutulmaktadır.[20] Afrikalı ülkelerin birçoğunun Çin'e karşı sürekli artan borçları ve Pekin yönetiminin kıtadaki ve dünyadaki faaliyetlerini eleştirmek için son dönemde sıkça kullanılan borç diplomasisi kavramı bu yöndeki iddiaları desteklemek için ileri sürülen temel argümanlardan biri konumundadır.[21] Bilhassa sömürgecilik isnatlarını sert bir şekilde reddeden Çinli devlet adamları, Batılıların geçmişteki sömürgeci faaliyetlerine vurgu yaparak "mazisinde sömürgecilikten kaynaklanan acı tecrübeler bulunan bir ulusun -Çin'in- bir başka ülkeyi ya da bölgeyi sömüremeyeceğini" iddia etmektedirler.[22] Nihai noktada, Çin'in Afrika'daki varlığına ilişkin yaklaşımlar ne yönde olursa olsun, kıta ülkeleri muhtelif nedenlerle Pekin yönetimiyle olan ekonomik ve siyasi ilişkilerini derinleştirme yolunda bir irade ortaya koymakta, giderek daha fazla Çin'e yönelmektedirler.

Kaynaklar:

[1] Söz konusu makalenin tamamı için bkz: Francis Fukuyama, "The End of History?", *The National Interest*, Sayı 16, Yıl 1989, ss. 3-18.

[2] Walter Russel Mead, "Imperialism Will Be Dangerous For China", *Wall Street Journal*, <https://www.wsj.com/articles/imperialism-will-be-dangerous-for-china-1537225875>, Erişim

Tarihi: 20.10.2020.

- [3] Khairulanwar Zaini, “China as a Selective Revisionist Power in the International Order”, *ISEAS*, https://www.iseas.edu.sg/images/pdf/ISEAS_Perspective_2019_21.pdf, Sayı 21, 05.04.2019, s. 2-3, Erişim Tarihi: 20.10.2020.
- [4] Behzad Abdollahpour, “China’s ‘win-win’ development strategy will prevail”, *Asia Times*, <https://asiatimes.com/2019/10/chinas-development-policies-in-70-years-perspective/>, 02.10.2019, Erişim Tarihi: 20.10.2020. ; “China President Xi says goal of Belt and Road is advance win-win cooperation”, *Reuters*, <https://www.reuters.com/article/us-china-silkroad-xi-idUSKCN1S205Z>, 26 Nisan 2019, Erişim Tarihi: 20.10.2020.; “China emphasises win-win cooperation with Africa”, *New Vision*, <https://www.newvision.co.ug/news/1485058/china-emphasizes-win-win-cooperation-africa>, 03.09.2018, Erişim Tarihi: 20.10.2020.
- [5] Yusuf Sayın, “Konfüçyüs’ün Yeniden Keşfi ve Çin’in Dış Politikasında Dönüşüm”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 29, Yıl 2013, s. 230.
- [6] Ankit Panda, “Reflecting on China’s Five Principles, 60 Years Later”, *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2014/06/reflecting-on-chinas-five-principles-60-years-later/>, 26.06.2014, Erişim Tarihi: 20.10.2020.
- [7] “Data: China-Africa Trade”, *China Africa Research Initiative*, <http://www.sais-cari.org/data-china-africa-trade>, Erişim Tarihi: 20.10.2020.; Jevans Nyabiage, “China’s trade with Africa grows 2.2 per cent in 2019 to US\$208 billion”, *South China Morning Post*, <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3046621/chinas-trade-africa-grows-22-cent-2019-us208-billion>, 18.01.2020, Erişim Tarihi: 20.10.2020.
- [8] Daniel Workman, “Top 15 Crude Oil Suppliers to China”, *World’s Top Exports*, <http://www.worldstopexports.com/top-15-crude-oil-suppliers-to-china/>, 20.08.2020, Erişim Tarihi: 20.10.2020.

- [9] Myriam Dahman-Saïdi, “Chinese Investment In Africa”, *BSI Economics*, <http://www.bsi-economics.org/220-chinese-investment-in-africa-part-2>, 21.11.2013, Erişim Tarihi: 20.10.2020.
- [10] Ragıp Kutay Karaca ve Müge Yüce, “Çin’in Afrika Kriz Bölgelerindeki Dış Politikasının Analizi: Darfur ve Güney Sudan Örnekleri “, *Siyasal: Journal of Political Sciences*, Cilt 29, Sayı 1, Mart 2020, s. 13.; “About FOCAC”, *Forum on China Africa Cooperation*, http://www.focac.org/eng/ltjj_3/ltjz/, Erişim Tarihi: 20.10.2020.
- [11] Yun Sun, “Africa in China’s Foreign Policy”, *Brooking Institution*, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/africa-in-china-web_cmg7.pdf, Nisan 2014, s. 4, Erişim Tarihi: 20.10.2020.
- [12] Elif Sak, “Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi: Sahraaltı Afrika ekseninde Türkiye ve Çin Faaliyetlerinin Karşılaştırılması”, *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Yalova, Haziran 2014, s. 55.
- [13] Tom Fowdy, “Support for national security law for HKSAR shows strength of China-Africa ties”, *China Global Television Network*, <https://news.cgtn.com/news/2020-07-03/Support-for-national-security-law-shows-strength-of-China-Africa-ties-ROFQRp0OIw/index.html>, 03.07.2020, Erişim Tarihi: 20.10.2020.
- [14] “39 ülkeden Çin’e Uygur mektubu”, *Sözcü*, <https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/39-ulkeden-cine-uygur-mektubu-6069672/>, 06.10.2020, Erişim Tarihi: 20.10.2020.
- [15] Joshua Eisenman, “China’s Africa Strategy”, *Current History*, Cilt 105, Sayı 691, Mayıs 2006, s. 222-223.; “Africa Benefiting from partnership with China”, *Ministry of Foreign Affairs of People’s Republic of China: FOCAC Archive*, <http://www.fmprc.gov.cn/zflt/eng/zxxx/t264759.htm>, 26.07.2006, Erişim Tarihi: 20.10.2020.
- [16] Mürsel Bayram, “Çin’in Darfur Politikası”, *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Aralık 2017, s. 238.

- [17] Aysu Vural, “Yumuşak Güç Stratejisi Çerçevesinde Çin’in Afrika Politikası”, *Avrasya Etüdleri*, Sayı 51, 2017, s. 140.
- [18] Larry Hanauer ve Lyle J. Morris, *Chinese Engagement in Africa: Drivers, Reactions and Implications for U.S. Policy*, Rand Corporation, Washington DC, 2014, s. 34-35, 45.
- [19] Nyawira Mwangi, “China’s aid to Africa in fighting COVID-19”, *Chinese Global Television Network*, <https://africa.cgtn.com/2020/06/18/chinas-aid-to-africa-in-fighting-covid-19/>, 18.06.2020, Erişim Tarihi: 20.10.2020.; Tufan Aktaş, “Çin'den Afrika ülkelerinin borçlarının bir kısmını silme kararı”, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cinden-afrika-ulkelerinin-borclarinin-bir-kismini-silme-karari-/1881409>, 18.06.2020, Erişim Tarihi: 20.10.2020.
- [20] Hanauer ve Morris, s. 64-67.
- [21] Söz konusu iddialara ilişkin tartışmalarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Sam Parker ve Gabriel Chefitz, “Debtbook Diplomacy: China's strategic leveraging of its newfound economic influence and the consequences for US foreign policy”, *Belfer Center for Science and International Affairs*, <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/files/publication/Debtbook%20Diplomacy%20PDF.pdf>, Mayıs 2018, ss. 1-64, Erişim Tarihi: 20.10.2020.; Nathanaël T.Niambi, “China in Africa: Debtbook Diplomacy?”, *Open Journal of Political Science*, Cilt 9, Sayı 1, Haziran 2019, ss. 220-242.
- [22] Hasan Aydın, “Afrika’da Kamu Diplomasisi: Çin ve Türkiye Muhakemesi”, *Afrika Araştırmacıları Derneği*, <https://afam.org.tr/afrikada-kamu-diplomasisi-cin-ve-turkiye-muhakemesi/>, 28.09.2017, Erişim Tarihi: 20.10.2020.
-

Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP) ve Güney Kore'ye Etkileri

Aybala Lale*

Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP), 10 ASEAN^[1] ülkesi ve Çin, Japonya, Güney Kore, Avustralya ve Yeni Zelanda'dan oluşan dünyanın en büyük serbest ticaret anlaşmasıdır. (STA)^[2] 8 yıl süren görüşmelerin ardından 15 Kasım 2020 tarihinde 37. ASEAN Zirvesi'nde imzalanan RCEP; küresel gayri safi yurt içi hasılanın %30'unu, dünya nüfusunun üçte birini oluşturmaktadır.^[3]

Bu anlaşmanın taraflara çeşitli ekonomik faydalar sağlayacağı düşünülmektedir. Tarifelerin kademeli olarak düşürülmesi veya kaldırılması, bölgesel ticarete hızlı iyileşme, düşük ücretli ve niteliksiz işgücüne sahip ASEAN ülkeleri için yabancı yatırımların artması, korumacılığın zayıflaması, malların serbest dolaşımı, standartlaştırılmış gümrük prosedürleri ve hizmetleri bu faydalar arasındadır. Dolayısıyla, bu ticaret anlaşmasının üye ülkelerin GSYİH'lerine katkıda bulunarak küresel ekonomiye de olumlu yansımaları tahmin edilmektedir.^[4] Ayrıca, RCEP fikri mülkiyet, telekomünikasyon, finansal hizmetler, e-ticaret ve profesyonel hizmetlerle ilgili hükümleri de ihtiva etmektedir.^[5]

ABD'nin Trans-Pasifik Ortaklığı'ndan (TPP)^[6] çekilmesinin akabinde bir alternatif olarak RCEP'in yükselişi ivme kazanmıştır. Anlaşma Çin'in bölgedeki etkisinin bir uzantısı^[7] olarak değerlendirilse de tüm ülkeler RCEP kapsamında önemli ve etkindir. Genellikle ikili ticaret anlaşmaları tercih eden Çin, ilk kez çok taraflı bir ticaret anlaşmasına imza atarken; tarihi ihtilafları sona ermeyen Güney Kore, Japonya ve Çin üçlüsü ilk kez bir serbest ticaret anlaşması çatısı altında yer almıştır. Bu anlamda da RCEP küresel ekonomi için bir dönüm noktasıdır. Neticeleri tüm Asya-Pasifik'i ve dünyayı etkileme potansiyeline sahiptir.

2019 verilerine göre 1,647 trilyon dolar^[8] gayri safi yurt içi hasılası bulunan Güney Kore, yükselen ekonomisiyle bölgenin önemli ticaret ortaklarından biridir. Güney Kore için RCEP'in en önemli ekonomik anlamı, Japonya ile imzaladığı ilk serbest ticaret anlaşması olmasıdır. Zira, iki ülkenin halihazırda yaşadığı pek çok siyasi ve tarihi sorunun yanı sıra, yüksek teknoloji sektörlerindeki rekabetle ilgili endişeleri nedeniyle Güney Kore, Japonya ile bir STA imzalamak hususunda isteksizdi. Ancak, görülmektedir ki son yıllarda Güney Kore'nin mevcut teknolojik atılımı bu endişeyi büyük ölçüde azaltmıştır.^[9] RCEP müzakerelerinin başarılı bir şekilde sonuçlandırılması, iki ülke için önemli bir gelişmedir. Anlaşma, en azından iki ülke ilişkilerinin daha fazla gerilmesini önlemeye yardımcı olabilir. RCEP'in her iki ülkedeki gelir düzeyini, diğer üyelere nazaran 2030 yılına kadar %1 artıracakları öngörülmektedir. Anlaşma ile Japonya ve Güney Kore, iki ülke arasındaki mal ticaretinin % 83'üne uygulanan gümrük vergilerini kaldıracaktır.^[10] Gümrük tarifeleri %90 oranında azaltıldığında ise Güney Kore %1,4, Japonya ise %1,3 oranında yıllık büyüme sağlayacaktır.^[11]

Bir diğer ekonomik sonuç Güney Kore, Çin ve Japonya'nın daha geniş bir anlaşmanın parçası olmasına rağmen ilk üçlü STA'larını imzalamış olmalarıdır. Üç ülke de 2012'den beri kendi üçlü STA'larını müzakere etmelerine rağmen anlaşma mümkün olmuyordu. Güney Kore ve Çin, 2015 yılında bir STA imzalamasına rağmen bu anlaşma oldukça yüzeyseldi; Çin ve Japonya arasında ise herhangi bir STA yoktu. Bu nedenle, RCEP'in Kuzeydoğu Asya'daki

* Araştırma Görevlisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, lalea933@gmail.com

ticaret ve tedarik zinciri entegrasyonunu desteklemesi beklenmektedir. Güney Kore için, “düşük maliyetli Çin” ve “yüksek teknolojlili Japonya” arasında “sıkışmış” olma anlatısı artık geçerli değildir. Son olarak, Güney Koreli mal ihracatçıları, büyüyen Güneydoğu Asya tüketici pazarlarına daha iyi erişim sağlayacaktır. RCEP, ticaretin önündeki gümrük vergilerini ve diğer engelleri 2007 ASEAN-Güney Kore STA’sından önemli ölçüde daha fazla azaltacaktır. Güney Kore Başkanı Moon Jae In’in yeni güney politikası stratejisinin bir parçası olarak bölgedeki ülkelerle ticari bağlarını güçlendirmeye çalışması yönünde RCEP önemli bir adımdır.^[12] Nitekim, Güney Kore için en büyük başarı, ülkenin otomobil, petrol, çelik ve kimya gibi kilit endüstrileri için yeni pazarların mümkün olmasıdır.^[13]

RCEP, Güney Kore’nin jeopolitik dinamiklerin bir parçası olarak kalmasına yardımcı olmaktadır. Anlaşmayı Çin öncülüğünde bir girişim olarak değerlendirmeyen Güney Kore için RCEP, ekonomik bağlarını çeşitlendirmekte ve genişletmektedir. Zira 2003 yılında Başkan Roo Moo-hyun STA’ları jeopolitik bir hedef olarak belirlemiş, bu hedef günümüze gelene dek devam etmiştir. Moon hükümeti de Güneydoğu Asya’yı bu çeşitlendirme stratejisinde kilit bölge olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla, RCEP’in bölgede yalnızca ekonomik değil, diplomatik bağları da güçlendirmesi beklenmektedir.^[14]

Değerlendirme

ABD ve Çin arasında süre gelen ve COVID-19 pandemisi ile birlikte büyüyen ticaret ve teknoloji savaşlarının ortasında, ekonomisi büyük ölçüde ihracata bağımlı olan Güney Kore, korumacılığın üstesinden gelmek ve çok taraflılığı inşa etmek yönünde gösterdiği gayretlerle bu süreci atlattığını hedeflemektedir. 2012’den beri ASEAN ülkeleri ve ASEAN diyalog ortakları arasında gerçekleşen görüşmeler neticesinde imzalanan RCEP, bir mega serbest ticaret anlaşması olarak korumacılığın önündeki ticaret engellerini azaltma çabalarını hızlandıracaktır.

Her ne kadar yeni ABD Başkanı Joe Biden’ın, Trump yönetimine kıyasla serbest ticarete daha açık olduğu düşünülse de Washington ile Pekin arasındaki ticaret anlaşmazlığının yakın zamanda sona ermesi muhtemel görünmemektedir. Dolayısıyla, ABD, müttefiki Seul’ün yeniden canlandırılmak istenen Trans-Pasifik Ortaklık Anlaşması’na katılımını isteyebilir. Zira, Biden’ın seçimlerden sonra yaptığı konuşmalarda ABD’nin müttefik demokratik devletlerle işbirliği yapması gerektiğini vurguladığı görülmektedir. Bu bağlamda, ihracatta büyük ölçüde Çin ve ABD’ye bağımlı bir ülke olarak Güney Kore, Güneydoğu Asya ülkeleri ile daha derin ilişkiler geliştirmeyi tercih etmiştir. Güney Kore’nin küresel ekonomideki sorunlar çerçevesinde hareket ederek hem ikili hem çok taraflı yaklaşımlar arayışında olması muhtemeldir. Yine de Güney Kore için ABD ve Çin arasında denge kurmak oldukça güçtür. Dünyanın iki büyük gücü hegemonya mücadelesi içerisindeyken, Güney Kore endüstriyel ve teknolojik rekabet gücünü artırmalı ve ABD-Çin rekabetindeki ‘stratejik belirsizliği’ gözlemlemeye devam etmelidir.

Kaynaklar:

[1] Güneydoğu Asya Ülkeler Birliği. 1967 yılında kurulmuştur. Endonezya, Malezya, Tayland, Filipinler ve Singapur (kurucu üyeler), Bruney, Vietnam, Laos, Myanmar ve

Kamboçya üye ülkelerdir. Güneydoğu Asya ülkelerinin müreffeh ve barışçıl bir şekilde yaşamları için eşitlik ve ortaklık ruhu içinde ortak çabalarla bölgedeki ekonomik büyümeyi, sosyal ilerlemeyi ve kültürel kalkınmayı hızlandırmak; bölge ülkeleri arasındaki ilişkilerde adalete ve hukukun üstünlüğüne saygı göstererek ve Birleşmiş Milletler Şartı ilkelerine bağlı kalarak bölgesel barış ve istikrarı teşvik etmek; ekonomik, sosyal, kültürel, teknik, bilimsel ve idari alanlarda ortak ilgi alanına giren konularda aktif işbirliğini ve karşılıklı yardımı teşvik etmek amaçları arasındadır. Daha ayrıntılı bilgi için; <https://asean.org/asean/about-asean/>

[2] Serbest Ticaret Anlaşması (STA), söz konusu bölgedeki bir grup ülkenin, aralarındaki ekonomik işbirliğini mühürleyen bir anlaşma imzaladığı belirli bir bölgeyi ifade eder. STA'nın temel amacı, ticaretteki engelleri, özellikle tarifeleri ve ithalat kotalarını kaldırmak ve üye ülkeler arasında mal ve hizmetlerin serbest ticaretini teşvik etmektir.

[3] Asia-Pacific nations sign world's largest trade pact RCEP, CNA, 2020, <https://www.channelnewsasia.com/news/business/rcep-trade-pact-asean-summit-singapore-china-13534960>

[4] <https://avim.org.tr/tr/Yorum/BOLGESEL-KAPSAMLI-EKONOMIK-ORTAKLIK-RCEP-BOLGEYI-VE-DUNYAYI-SEKILLENDIRECEK-ONEMLI-BIR-TICARET-ANLASMASI>

[5] <https://www.bbc.com/news/world-asia-54949260>

[6] Trans Pasifik Ortaklığı (TPP): Pasifik kıyılarında yer alan 12 ülke arasında serbest ticaret ve yatırımı teşvik etmek amacıyla imzalanan bir serbest ticaret anlaşmasıdır. Yeni Zelanda, Avustralya, Brunei, Kanada, Şili, Japonya, Malezya, Meksika, Peru, Singapur ve Vietnam imzacı ülkeler arasındadır. Amerika Birleşik Devletleri 2016 yılında anlaşmadan çekilmiştir.

[7] <https://www.bbc.com/news/world-asia-54949260>

[8] <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=KR>

[9] Ramon, a.g.e.

[10] Kyle Ferrier, Could RCEP Help Improve South Korea-Japan Relations?, 24.11.2020, <https://thediplomat.com/2020/11/could-rcep-help-improve-south-korea-japan-relations/>

[11] https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2020/notlar/kuresel_ticarette_neler_oluyor_bolgesel_kapsamli_ekonomik_ortaklik_anlasmasi.pdf

[12] Dr. Ramon Pacheco Pardo, South Korea and the RCEP, Korea Chair, <https://mailchi.mp/cebda5a3b33d/kf-vub-korea-chair-policy-brief-candlelight-moonlight-olympics-korea-in-transition-1335178?e=0f61ca5d68>

[13] RCEP to open new markets for over 90% of S. Korea's export items: Trade Minister , 25.11.2020, <https://pulsenews.co.kr/view.php?year=2020&no=1213721>

[14] Ramon, a.g.e.

İran'ın Yemen'deki Adı Husiler mi?

Şeyma Kızılay*

Devletlerin uluslararası ilişkilerin tek ve esas aktörü olduğu görüşü farklı aktörlerin ortaya çıkması ve etkin olmaya başlamasıyla farklı bir boyuta gelmiştir. Devletin uluslararası ilişkilerdeki tekeli kırılmış ve devlet dışı aktörler (DDA) önem kazanmıştır. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında artan DDA'lar uluslararası alanda etkin aktörler olarak rol oynamaya başlamışlardır. Ülkelerin dış politikaları, güvenlikleri gibi birçok alan üzerinde etki sahibi olabilen DDA'lar buldukları ülkeler haricindeki ülkeler açısından da bir etki aracı olarak görülmektedir. Bu çalışmada Ortadoğu'da birçok ülkede farklı gruplar üzerinde etki sahibi olan İran'ın, Yemen'deki Husiler üzerindeki etkisi ve Husi (Ensarullah) grubunun İran ile ilişkisi üzerine odaklanılacaktır.

İran'ın Ortadoğu'daki Etki Araçları

İran temel dış politika hedefi doğrultusunda Ortadoğu'da etkin olma ve Şii ideolojiyi yayma amaçları kapsamında bölgesindeki ülkelerde nüfuz oluşturmaya ve bunu korumaya dikkat etmektedir. Irak, Suriye, Lübnan ve Yemen ekseninde Şii ideoloji ile oluşturmak istediği “Şii Hilali” projesi İran'ın söz konusu ülkelerde birtakım politikalara yönelmesine neden olmuştur. İran'ın etki alanı denildiğinde akla ilk gelen aktör şüphesiz Lübnan merkezli Hizbullah'tır. Devletlerin güvenlik politikaları ve algıları kapsamında İsrail ve Suudi Arabistan gibi kimi ülkelere terör örgütü olarak görülen bu grup, özellikle İran için destek verilen bir vekil anlamı taşımaktadır. İran ideolojik yakınlık, bölge üstünlüğü hedefi ve İsrail'i baskılamaya yönelik dış politika amacı nedenleriyle Hizbullah'ı destekleyici bir tutum içerisinde dir.^[1] İsrail'i baskılama konusunda destek verilen bir grup da Hamas. İran'ın ABD ve İsrail karşıtı politikaları çerçevesinde Hamas'a İran tarafından son yıllarda artan bir şekilde mali yardımda bulunmaktadır.

Son 5-6 yılda İran etkisinin arttığı bir ülke olan Irak'ta DEAŞ terör örgütünün ortaya çıkışıyla birlikte terörle mücadele amacıyla halk yığınları olarak Şii milis grupların bir araya gelmesiyle kurulan Haşdi Şabii, Irak Başbakanlığına karşı sorumlu olmasının yanı sıra İran'dan aldığı destek dolayısıyla aynı zamanda bir vekalet savaşçısı olarak görülmektedir. Haşdi Şabii oluşumunda DEAŞ'la mücadelede zor durumda kalınması, ortaya çıkan güç boşluğu ve yönetimin eksiklikleri etkili olmuş ve Şii dini lider Ayetullah Ali Sistani'nin çağrısı üzerine Haşdi Şabii oluşumu ortaya çıkmıştır.^[2] Birçok farklı grubu bünyesinde barındıran şemsiye bir yapıya sahip olan Haşdi Şabii'nin DEAŞ'la mücadele kapsamındaki operasyonlarında İran desteğiyle hareket etmesi, İran Devrim Muhafızları Ordusu Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani'nin liderliğinde faaliyetler yürütülmesi, Haşdi Şabii'nin İranlı yetkililerce eğitilmesi, İran etkisinin askeri boyutunu göstermektedir. Diğer yandan sosyal, lojistik ve siyasi destek de verilerek Haşdi Şabii vasıtasıyla Irak üzerinde nüfuzunu artıran bir İran söz konusu olmuştur.^[3]

İran etkisinin görüldüğü bir diğer ülke de Suriye'dir. 2011 sonrasında başlayan iç savaşta farklı ülkelere desteklenen çeşitli grupların etkinlikleri görülmektedir. İran'ın desteklediği aktörler genellikle Beşşar Hafız el-Esad rejiminin kanadında bulunmaktadır. Devrim Muhafızları Ordusu ile doğrudan ve Şii milis gruplar üzerinden dolaylı şekilde askeri ve teknik destek sağlayan İran, Suriye iç savaşındaki aktörlerin sponsoru rolündedir. Suriye'de

* Doktora, Bursa Uludağ Üniversitesi, Ortadoğu Çalışmaları, kizilay.eylul@gmail.com

İran tarafından desteklenen Şii milis gruplardan bazıları; Harekât Nuceba, Zülfikar Tugayı, Ebul Fazlu'l-Abbas Tugayı, Ketaib Seyyidu'ş-Şüheda ve Fatımiler Grubu'dur.^[4]

Yemen'de Husiler/Ensarullah Hareketi

Önemli bir stratejik konumda bulunan Yemen Ortadoğu'da sahip olduğu enerji kaynaklarıyla değil Babul Mendep Boğazı'na hâkimiyetiyle dikkat çekmektedir. Asya, Afrika ve Batı arasında önemli bir deniz güzergahı sağlayan Yemen'in stratejik önemi geçmişten günümüze değerini korumuş ve ülkeye yönelik politikalarda önemli bir itici güç olmuştur. Ülkenin önemini artıran bir unsur da Ortadoğu petrolünün Kızıl Deniz ve Aden Körfezi vasıtasıyla dünya pazarına taşınmasındaki bir transfer noktası olmasıdır.^[5] Dolayısıyla Yemen'e yönelik politikalarda ve yerel güçlerin hakimiyet yarışına sunulan katkıda küresel ve stratejik hedefler rol oynamaktadır.

Yıllarca Kuzey Yemen ve Güney Yemen ayrımıyla iç istikrarın yakalanamadığı ülkede, 22 Mayıs 1990 yılında yaşanan Yemen Cumhuriyeti adı altındaki birleşme sonrasında gerginlikler ve çatışmalar devam etmiştir. Bu çatışmalardan biri de Kuzeyde bulunan Husiler ile hükümet arasında yaşanmaktadır. Şii mezhebinin Zeydilik koluna mensup olan Husiler, ülkenin kuzeyinde yer edinmişlerdir. Zeydileri diğer Şii gruplarından ayıran unsur liderliğin Hz. Ali'nin torunu olan Zeyd'e geçtiğini savunmaktadır. Onları On İki İmamcılardan ayıran diğer bir unsur da imamlığın yalnızca Hz. Hüseyin'in soyundan değil Hz Hasan'ın soyundan da gelebileceği görüşüdür.^[6]

Husiler'in tarihsel süreçteki faaliyetleri Gençler Birliği (1986), Hak Partisi (1990), Mümin Gençlik (1992) gibi oluşumlar etrafında şekillenmiştir. Husilerin öne çıkmasında Hüseyin Bedrettin el Husi'nin liderliğinin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Kendilerini Ensarullah olarak nitelendiren bu grup, içerisinde birçok Zeydi grubu barındırmaktadır. Yemen siyasetinde ve uluslararası alanda kendinden söz ettirmeye başlamaları ise 2000'li yıllarda Ali Abdullah Salih yönetimine yönelik muhalefetleriyle olmuştur. Hareketin genişlemesinde yönetimin otoriter politikalarına ülkedeki ekonomik adaletsizliklere karşı çıkması ve ülkenin kuzey bölgelerine siyasal ve sosyal olarak daha çok ilgi gösterilmesi gerektiği düşünceleri etkili olmuştur.^[7]

Husiler ile Yemen hükümeti arasında 2004-2010 yılları boyunca altı kez çatışma yaşanmış her birinde farklı dinamikler söz konusu olmuştur. 2004'teki çatışmada Husi lider Hüseyin Bedrettin Husi hayatını kaybetmiş, diğer bir çatışma coğrafya olarak daha geniş bir alanda yaşanmış, 2009'da başlayan çatışmalarda Suudi Arabistan etkisi gözle görünür hale gelmiş ve yeni bir aktör olarak Yemen hükümetinin yanında yer almıştır.^[8]

2011 sonrasında Ortadoğu'nun genelinde görülen ayaklanmalardan Yemen de etkilenmiş ve ülkede ciddi karışıklıklar meydana gelmiştir. Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih'e karşı başlayan isyan ve ayaklanmalar sonrasında ülkede meydana gelen güç boşluğu kuzeydeki Husilerin ayaklanması gibi, El Kaide ve DEAŞ saldırılarına, ayrılıkçı girişimlere neden olmuştur. Ayaklanmaların ardından 2013'den sonra görevi bırakacağını söyleyen cumhurbaşkanı Salih ile ittifak kuran Husiler, yeni Cumhurbaşkanı Abdurabbu Mansur Hadi'nin 2014 yılında yaptığı petrole yönelik devlet desteğine son verileceği açıklamasının ardından yönetime karşı harekete geçmişlerdir. Sade, El Cavf, Hacca ve Amran'da hakimiyet elde eden Husiler 2014 yılına gelindiğinde başkenti kontrol altına almışlardır. 2015'de ise yayınladıkları bildiri ile parlamentonun feshedildiğini duyuran Husiler, Yüksek Devrim Komitesi kurulduğunu açıklamışlardır. Hadi taraftarları ile Husiler arasında yaşanan

çatışmaların sonunda Yemen meşru hükümetinden gelen çağrı üzerine Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ülkeleri Suudi Arabistan liderliğinde 26 Mart 2015 tarihinde Kararlılık Operasyonu'nu gerçekleştirmiştir.^[9]

Husi/Ensarullah- İran İlişkisi

Yemen'deki çatışmalarda İran'ın pozisyonu ise Suudi Arabistan destekli Hadi'ye karşı Husilerin desteklenmesi ile Suudi Arabistan ile girilen bir rekabet mücadelesine dahil olma noktasında önem kazanmaktadır. Husiler üzerinden askeri bir boyutu bulunan bu destek tarihsel süreç incelendiğinde eğitim boyutuyla da öne çıkmaktadır. Husi/Ensarullah hareketi kurucularının İran'da eğitim görmüş olmaları hareketin altyapısında ve fikri temellerinde İran etkileri bulunduğu göstermektedir. Yemenli Zeydilere Kum şehrinde verilen eğitimden Husi lider Abdul Malik el Husi ve kardeşi Hüseyin el Husi de faydalanmıştır.^[10]

Hüseyin Bedrettin el Husi'nin konuşmalarında 1979 İran devriminden sıkça bahsetmesi, Hizbullah'a yönelik sempatisi gibi durumlar Husi hareketinin İran'la etkileşim içinde olduğu iddialarını ortaya çıkarmıştır. 2009 yılında bir İran gemisinin Yemen teknelerine silah nakledeken yakalanması gibi uluslararası deliller İran'ın Yemen'e maddi ve askeri desteğini ortaya koymuştur.^[11] Ayrıca BM tarafından hazırlanan gizli bir raporda Şubat 2011'de içerisinde 900 adet İran yapımı anti helikopter füzesi ve anti tank bulunan bir İran balıkçı teknesinin ele geçirildiği bildirilmiştir.^[12] 2015-2016 yıllarında İran tarafından Yemen'e içerisinde İran'ın Irak'taki Şii milislere dağıttığı silahların da bulunduğu 2000'in üzerinde küçük silah sevk edilmeye çalışılmıştır. Husilerin Bağdat'taki Şii milislerle olan görüşmeleri de İran'ın desteklediği gruplar arasındaki etkileşimi göstermektedir.^[13]

İran Husilerin Yemen'de etkin olması ve yönetimi ele alması yönündeki isteği 2015 yılında kendini göstermiştir. Bu yılda yönetimi ele geçiren Husileri meşru lider olarak gören İran petrol, elektrik, ekonomi, deniz taşımacılığı ve havacılıktan oluşan birçok anlaşma imzalamıştır. Bu adımla İran Husi/Ensarullah hareketinin ülke yönetiminin uluslararası kamuoyu tarafından tanınmasını amaçlamıştır.^[14]

Başlarda bir iddia olan İran'ın Husilere desteği konusu 2014 sonrasında gözle görünür bir yapıya bürünmüştür. Peki İran'ın Yemen'e yönelik bu politikasında ve Husilere sağladığı destekler konusunda etkili olan faktörler neler?

İlk olarak Yemen İran'ın Şii Hilali projesinin bir parçası olarak önemli bir konumda. Diğer yandan İran'ın Afrika'ya açılması açısından da Yemen önem taşıyor. Üçüncü olarak İran'ın rakibi Suudi Arabistan'ın Yemen hükümetinden yana olan politikası geliyor. İran'ın Kuzey Yemen'de elde ettiği üs İran'a hem Afrika'ya ulaşma hem de Suudi Arabistan'a karşı koz elde etme konusunda fırsat sağlıyor.^[15] İran açısından önemli bir unsur da Husilerin elinde bulunan Hudeyde Limanıydı. Yardım ve desteklerin büyük oranda buradan sağlandığı limandan Husiler, Yemen hükümeti imzaladıkları 6-13 Aralık 2018 tarihli Stocholm Anlaşması'nın^[16] gereğince çekilmiştir.^[17]

İran temel dış politikaları gereğince Yemen'deki faaliyetleri kapsamında Husileri desteklemiş fakat Husiler tam anlamıyla İran'ın vekalet savaşı aktörü olmadığı yönünde yorumlar bulunmaktadır. Bu görüşte etkili olan unsurlar Husi/Ensarullah hareketinin Hizbullah gibi İran'ın elinde kurulmayıp yerel bir hareket olması, İran'ın Hizbullah'ta olduğu gibi kurduğu ilişkiyi açıkça ifade etmemesi, Husilerin Zeydi aşiretlerden biri olması ve bu nedenle Şii hareketi olarak adlandırılmamasıdır.^[18] Aynı zamanda Husiler ile İran'ın temel amaçlarında

büyük oranda farklılık görülmektedir. Husiler 1961 yılında yıkılan Zeydi İmamlar Devleti'ni kurma amacı İran'ın kontrol etmek istediği boğazlarla ilgili çıkarlarına ve politikalarına uymamaktadır.^[19] İran'ın amacı ülke bütünlüğünün sağlanması ve kontrolün Husilerin elinde olmasıdır ki çıkarlarına ve politikalarına yönelik adımlar atabilsin.

Sonuç olarak Husi/Ensarullah ile İran ilişkisi vekil kapsamına alınıp alınmaması bir yana uzun yıllardır etkileşim ve bağ taşımaktadır. İran'ın bölge politikaları ve temel hedefleri açısından hem Yemen hem de Husiler önem taşımaktadır. Öyle ki ABD politikalarında dahi Yemen-İran ilişkisinin etkileri görülmektedir. Görevini devretmesine günler kalan Donald Trump'ın son hamlelerinden biri Ensarullah ile ilgili geldi. ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo Husi Ensarullah hareketinin terör örgütleri listesine alınacağını duyurmuş böylece yeni dönemde Joe Biden'ın İran ile olası yakınlaşmasına ket vurulmak istenmiştir.[20]

Kaynaklar:

- [1] Mustafa Yetim (2018). "İran-Hizbullah İlişkileri (1980-1995): Ulus-Aşırılaşan Şiddet." *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 10(18). 37-38.
- [2] Bilgay Duman ve Göktuğ Sönmez (2019). Haşdi Şabii'nin Ortaya Çıkışı ve Dönüşümü içinde *Ortadoğu'da Devlet Dışı Silahlı Aktörler*, Ed.Murat Yeşiltaş ve Burhanettin Duran, SETA Yayınları, s. 241.
- [3] "Iranian Influence in Iraq: Between Balancing and Hezbollahization". <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/iranian-influence-iraq-between-balancing-and-hezbollahization> Erişim: 11.01.2021.
- [4] Ömer Behram Özdemir (2019). Suriye İç Savaşında Şii Milisler içinde *Ortadoğu'da Devlet dışı Silahlı Aktörler*, Ed.Murat Yeşiltaş ve Burhanettin Duran, SETA Yayınları, s. 445-450.
- [5] Hüseyin Arslan (2020). Vekâlet Savaşları Bağlamında Suudi Arabistan-Husi Çatışmasının ve Aramco Saldırısının Bölgesel ve Küresel Güvenliğe Etkileri, *Anadolu Strateji Dergisi*, 2 (1), s. 24.
- [6] Selim Öztürk (2019). Zeydiliğin Tarihsel Süreçte Oluşumu ve İmamiyye ve İran'la İlişkisi, *Liberal Düşünce Dergisi*, 24 (94) s. 91-94.
- [7] Murat Tınas (2020). Yemen İç Savaşında Husiler: Vekalet İlişkisinin Karmaşık İlişkisi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (1), s. 121.
- [8] Fahem Mohammed Ali Qadri (2019). Yemen iç çatışması ve Husilerin yükselişi içinde *Ortadoğu'da Devlet Dışı Silahlı Aktörler* Ed.Murat Yeşiltaş ve Burhanettin Duran, SETA Yayınları, s. 394-397.
- [9] İbrahim Arslan (2015). Yemen: İstikrarsızlaştırılan bir ülkede bölgesel/küresel güç mücadelesi, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1) s. 25-29.

[10] Cenk Tamer (2017). İran'ın Yemen'deki faaliyetleri <https://ankasam.org/iranin-yemendeki-faaliyetleri/> Erişim: 10.01.2021

[11] İbid.

[12] Carole Landy (2015). Iran arming Yemen's Houthi rebels since 2009: UN report <https://www.middleeasteye.net/news/iran-arming-yemens-houthi-rebels-2009-un-report> Erişim: 11.01.2021.

[13] Maher Farrukh vd. (2017). Warning Update: Iran's Hybrid Warfare in Yemen, <https://www.criticalthreats.org/analysis/warning-update-irans-hybrid-warfare-in-yemen> Erişim: 12.01.2021.

[14] Veysel Kurt (2019). Arap isyanları sonrasında Ortadoğu'da vekalet savaşları: Yemen örneği, *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi*, 7 (1) s. 319.

[15] Tamer, a.g.m.

[16] Stockholm Anlaşması, BM gözetiminde Husiler ile Yemen hükümeti arasında ateşkes sağlanması amacıyla 6-13 Aralık 2018 tarihinde İsveç'te imzalanmıştır.

[17] Yemen War: Houthi withdrawal from hudeydah as planned –UN, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-48245803> Erişim: 12.01.2021.

[18] Bayram Sinkaya (2015). İran-Yemen İlişkileri ve Ensarullah Hareketi, *Ortadoğu Analiz*, 7(67), s. 62.

[19] Cenk Tamer (2019). İran'ın Yemen siyaseti değişiyor mu?, *ANKASAM*, <https://ankasam.org/iranin-yemen-siyaseti-degisiyor-mu/> Erişim: 12.0.2021.

[20] “ABD'nin ‘terör örgütü’ ilan etmeye hazırlandığı Husilerden tepki: Esas terörist Trump yönetimi” <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55614395> Erişim: 12.01.2021.

---

11 Eylül Saldırılarının Irak'a Olan Etkisi

Nur Helvalı *

11 Eylül saldırıları, 2001 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne(ABD) iki farklı noktada, el-Kaide tarafından düzenlenen terör saldırıları olarak bilinmektedir. Bu saldırıların etkileri farklı bölgelerde uzun yıllar hissedilmiş ancak en yoğun ve yıkıcı olarak Ortadoğu'yu etkilemiştir. Saldırlardan sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu politikaları "bölgeyi demokratikleştirme" ve "teröre karşı savaş" başlıkları altında yeni şeklini almıştır ancak günümüzde Ortadoğu'nun ve özellikle Irak'ın durumuna baktığımız zaman, durumun böyle olmadığını söylemekte hiçbir sakınca olmayacaktır.

11 Eylül saldırılarından sonra birçok ülkenin Ortadoğu'ya özellikle Irak'a olan politikaları değişmiş, bölge kendi içerisinde dış devletlerin de müdahaleleriyle önemli değişimler geçirmiştir. Bölge dışı devletler tarafından yapılan işgaller, devletlerarası çatışmalar, iç savaşlar, yeni terör gruplarının ortaya çıkışı, eylemlerinin artışı ve büyük ölçüde istikrarsızlık oluşmuştur. Ortadoğu'da 11 Eylül saldırılarının bedelini en ağır ödeyen ülkelerden bir tanesi Irak olmuştur. Irak devleti yapısal olarak etnik-mezhepsel ve dini farklılıklardan oluşan bir topluma sahiptir. Irak devletinin kurulmasıyla beraber ülkede bulunan farklı kimlikleri Iraklılık kimliği altında toplayarak toplumda birliktelik sağlamaya çalışılmıştır. Ancak ülkede yaşanan birçok silahlı ve siyasal olaylarla bu çok mümkün olmamıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra işgale uğrayan Irak'ta toplum Şii Araplar, Sünni Araplar ve Kürtler olmak üzere üç ana gruba ayrılmıştır. Bu üç ana grup arasında da yönetimde en fazla söz hakkına sahip olmak için çatışmalar başlamıştır.

11 Eylül saldırılardan sonra Irak, ABD tarafından uzun yıllar tehditler almıştır. Irak'ta farklı gruplar arasında alevlenen çatışmalarla Kürt ulusçuluğu da artış göstermiştir. 11 Eylül saldırılarından sonra Irak'ta uygulanan ambargolarla daha rahat hareket etmeye başlayan Iraklı Kürtler, Irak yönetiminde söz sahibi olabilmek için kendi bağımsızlıklarını hedefleyen yeni bir yol haritası benimsemişlerdir. Irak'ta artışta olan Kürt ulusçuluğu, Kürt nüfusuna sahip olan sınır devletler tarafından tehdit olarak algılanmaya başlanmış, bağımsızlıkları için artan eylemleri sonucunda da Irak'a Türkiye tarafından sınır ötesi operasyonlar düzenlenmiştir. Yapılan bu operasyonlar hem merkezi Bağdat yönetimi hem de Irak'taki Kürt Bölgesel Yönetimi tarafından kınanmış ve durdurulması istenmiştir.^[1]

Irak'ın 11 Eylül saldırılarından sonra tecrübe edindiği en yıkıcı ve ülkeyi tamamen değişime uğratan olay 2003 Irak Savaşı olmuştur. 11 Eylül saldırılarından sonra ABD Başkanı George W. Bush sürekli olarak dünyayı Saddam Hüseyin'in artmakta olan tehlikesine karşı uyarılmış ve müdahalenin gerekliliğini vurgulamıştır. Irak, Amerika Birleşik Devletleri tarafından, 11 Eylül saldırılarını düzenleyen El-Kaide militanlarını barındırmak ve kitle imha silahları bulundurmakla suçlanmıştır. ABD'nin "şer eksenini" olarak tanımladığı ülkeler arasında bulunan Irak, ABD tarafından, koalisyon güçleriyle birlikte 2003 yılında doğrudan işgal edilmiştir. Bush yönetimi işgalden önce yaptığı Ulusal Güvenlik Stratejisi konuşmasında, ABD'nin terörizmle ve kitle imha silahlarıyla baş edebilmesi için bunlara ev sahipliği yapan ve barındıran diktatör devletlere karşı doğrudan müdahale edilmesi gerektiğini ima etmiş ve gerçekleştireceği işgali meşrulaştırmaya çalışmıştır. Kitle imha silahlarının Irak'ta bulunduğu iddiaları diğer ülkelerin Irak'a karşı politikalarına yeni boyutlar kazandırmıştır. Irak'ta kitle imha silahlarının var olup olmadığı Birleşmiş Milletler tarafından denetletmeye başlandı

* Yüksek lisans, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları, nurhelvali@gmail.com

zaman ülkede güvenlik açıkları oluşmuş ve ülkenin egemenliği büyük ölçüde sarsılmıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra Irak'a yapılan denetimlerde görev alanların birçoğunun ajan olduğu ve 2003'te başlayan savaş sırasında topladıkları bilgileri ABD ve koalisyon güçlerine sızdırdıkları iddia edilmiştir.

ABD'nin işgali karşısında Saddam Hüseyin yönetimi beklenenden çok daha hızlı gücünü yitirmiştir. Saddam'ın çok fazla direnememesinin temelinde genel olarak Irak halkından destek alamayışı olmuştur. Saddam yönetiminde olduğu süreçte özellikle Şii Araplara ve Kürtlere karşı oldukça baskıcı politikalar izleyip işkence ve zulümlerde bulunmuştur. 1980'li yıllarda Şii din adamlarının idamı, 10 bine yakın Barzani aşiret mensubunu katletmesi, Halepçe'yi bombalayarak yüzlerce insanın ölümüne sebebiyet vermesi ve daha birçok kez kendi halkına ettiği zulümlerden dolayı destek alamadığı gibi, yer yer Amerika'ya da destek verildiği de görülmüştür^[2].

ABD ve İngiltere işgal için her ne kadar Irak'ta kitle imha silahlarının bulunduğunu savunmuş olsa da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi yaptıkları incelemeler sonucunda ülkede herhangi bir biyolojik silaha rastlanmadığını açıklayarak işgale onay çıkarmamıştır. Ancak, ABD ve koalisyon güçleri Birleşmiş Milletler'in onayını almaksızın Irak'ı işgal etmişlerdir. Bush yönetimi, Saddam Hüseyin'in ülkeyi terk etmesini söyledikten iki gün sonra işgale başlamıştır. İşgalden sonra Irak'ta ABD tarafından "Geçici Koalisyon Yönetimi" kurulmuş, yönetimde bulunacak olan politikacılar etnik kökenlerine göre seçilmiştir. Burada yapılmak istenen hükümette Şii Arapları, Sünni Arapları ve Kürtleri bir arada bulundurmamak olmuştur. Geçici Koalisyon Yönetimi Baas yönetimini tamamen dağıtmayla işe başlamıştır. Öncelikle kamuda ve askeriyede bulunan Baas Partisi üyeleri görevlerinden alınmış ve çalışmaları yasaklanmıştır. Uzun yıllar bürokrasi ve askeriyede görev almış tecrübeli askerler ve bürokratlar işlerinden edilmiş olmayla birlikte büyük bunalıma girmiş ve gelecek kaygıları başlamıştır. Sahip oldukları statülerini ve hayat standartlarını kaybetmenin vermiş olduğu öfkeyle, ülkeyi savaşa sürükleyen dış güçlere ve yönetimi ele geçiren Şii Araplara karşı nefret söylemleri artmıştır. İlerleyen zamanlarda da kaybettikleri maddi ve manevi imkanları onlara geri vermeyi vaat eden Irak-Şam İslam Devleti (DEAŞ) terör örgütüne katılarak ülkede, bölgede ve dünyada büyük saldırılar düzenlemişlerdir. DEAŞ'in bölgede ve dünyada hızlı yükselişlerinin ve aktif saldırılarının önemli sebepleri arasında, örgütün eski Baas üyelerinin tecrübelerinden oldukça faydalanmış olması yer almaktadır.

Irak'ta kimyasal silahlar buldurulduğunu iddia eden ABD ve İngiltere, ülkeye demokrasi yerine savaş ve terör getirmiştir. Ekonomik, politik ve sosyal anlamda büyük kayıplar yaşayan Irak'ın altyapısı onarılması çok güç zararlar görmüştür. Sözde "Özgürlük Operasyonu" adı verilen Irak işgali, ülkede farklı gruplar arasında mezhepsel savaşları başlatıp, terör eylemlerini de tetiklemiştir. Aralık ayına gelindiğinde ise, Saddam Hüseyin doğduğu Tikrit şehrinde yakalanmıştır. 2004 yılında Geçici Koalisyon Yönetiminin lağvedilmesiyle 2005 yılında yapılan seçimlerde Şii Araplar yönetimi kazanmışlardır. Seçimlerden sonra federal anayasa kabul edilmiş ve Kürtlere "Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi" adı altında merkezi Irak yönetimi içerisinde özerklik elde etmiştir. Aynı yıl parlamento seçimlerinde Irak'ta Kanun Devleti Komisyonu, El Irakiye Listesi ve Irak Ulusal İttifakı olmak üzere 3 farklı grup meclis grubu oluşturmuştur. İslami Devlet Partisi'nin lider olan Nuri el-Maliki 2006 yılında Sünni Araplara sınırlı temsil vererek, Şii Araplar ve Kürtler arasında kurduğu koalisyonla kendi hükümetini kurmuştur. Ülkede bulunan farklı mezhepler arasındaki kargaşalar zamanla yönetimi ele geçirmek ve bir diğerinin üzerinde baskınlık kurmak için alevlenmiş ve 2006 yılında Şii imamlarının bulunduğu mezarlığın havaya uçurulmasıyla iç savaş resmen başlamıştır^[3].

Saddam Hüseyin'e gelince 3 yıl yargılanmasının ardından 30 Aralık 2006'da Bağdat'ta idam edilmiştir. Irak'ta çatışmalar şiddetli bir şekilde devam ederken, ABD tarafından Irak'a ek asker gönderilmiştir. Nuri el-Maliki ise 8 yıl süren görevinde ülke mezhep savaşlarından ve terör saldırılarından dolayı kan gölüne dönmüştür. Hayatta kalmak için birçok Iraklı başka ülkelere göç etmek durumunda kalmış ve mülteci krizleri ortaya çıkmıştır. Irak Sağlık Bakanlığı'nda alınan verilerle yapılan bağımsız çalışma raporlarına göre, 2003 işgalinden sonra Irak'ta 200,000'e yakın sivilin hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir^[4].

Saddam Hüseyin döneminde Şii Araplara ve Kürtlere yapılan zulümler, Nuri el-Maliki döneminde de Sünni Araplar karşı yapılmıştır. Nuri el-Maliki'nin Irak'ta Sünni Araplara karşı uyguladığı dışlayıcı politikalarından ötürü, birçok Sünni Araplar DEAŞ'a katılmıştır. 11 Eylül saldırılarının sonra, ABD işgaline ve DEAŞ terör örgütüne karşı ülkenin uzun süre direnemeyişinin önemli sebeplerinden bir tanesi farklı grupların birbirlerine karşı kışkırtılması olmuştur. 1979'da yönetimi eline alan Saddam Hüseyin Sünni Arapları başa getirmeye çalışırken, aynı şekilde 2006 yılında yönetime geçen Nuri el-Maliki'de Şii Arapların baskınlığını sağlamaya çalışmıştır. Yönetimden kaynaklanan dışlayıcı politikalar yüzünden ortak bir zeminde buluşamayan Irak halkı birbirlerine karşı düşmanlaşmış ve kargaşalarla mücadelede zayıf kalmıştır.^[5]

11 Eylül Saldırılarının Sonra ABD'nin Ortadoğu Politikaları ve Irak

2001 yılında ABD'de başa gelen George W. Bush, kendisinden önceki Clinton yönetimini başarısız bulmuş ve ABD'nin Ortadoğu politikalarını yeniden şekillendirme çabalarına girmiştir. ABD bu dönemde kendi küresel hegemonyasını oluşturmaya niyetlenmiş ve bunun için gerekirse askeri gücünü de kullanma yetkisine sahip olabileceğini iddia etmiştir. Ortadoğu, zengin petrol kaynaklarıyla ABD için çok önemli bir bölgedir. Nitekim ABD'de Bush yönetimi başa geldikten sonra Ulusal Enerji Politikaları Geliştirme Grubunun bir raporunda dışarıdan alınacak petrole olan ihtiyacın artacağı ve Körfez'de bulunan petrolün bu ihtiyaç için önemli bir kaynak olabileceği belirtmiştir.^[6] Bununla birlikte, ABD hegemonyası için önemli olabilecek başka bir husus, ABD'nin Ortadoğu'da düşen etkisini tekrar arttırmaktadır. ABD, bölgede istikrarsızlığa sebep olarak gösterdiği ülkelere müdahalelerde bulunarak istikrarı sağlayabileceğini ve böylece kendi liderliğini oluşturabileceğini düşünüyordu. 11 Eylül saldırıları bu politikaları gerçekleştirmek için ABD tarafından fırsat olarak görülmüştür.

ABD bu politikalarını ilk ve en etkili şekilde Irak'ta gerçekleştirerek Ortadoğu'da itibarını geri kazanmayı planlamıştı. Irak'a girerken Irak'ta oluşabilecek demokrasinin tüm Ortadoğu'da örnek olabileceğini ve bölgede domino etkisi yaratarak zamanla diğer ülkelerinde demokrasiye dönüşebileceğini düşünüyordu. Ancak işgal sonrasında Irak'ın durumuna bakıldığı zaman, durumun bu şekilde olmadığını, hatta tam anlamıyla ülkenin içinden çıkılamayacak bir savaş meydanına dönüştüğünü söyleyebiliriz. ABD'nin işgaldeki tek başarısı Saddam Hüseyin'i devirmek olmuştur. 11 Eylül saldırıları gerekçe gösteriler gerçekleştirilen işgalin hem ABD hem de Irak için çok ağır sonuçları olmuştur. Irak'ın alt yapısı alt üst olmuş, Iraklı 1 milyonun üzerinde sivilin ve 500 bine yakın ABD'li askerin hayatını kaybetmesiyle birlikte, ABD'nin ekonomisi 3 trilyon dolara yakın zarara uğradığı tahmin edilmektedir^[7]. Ayrıca daha önceden de belirtildiği gibi ülke de radikal köktendinci gruplar ortaya çıkmıştır. ABD'nin bu işgal sonunda beklentileri karşılanmadığı gibi Irak'ı iç savaşla baş başa bırakmıştır. Bush'tan sonra Obama yönetiminde ise Bush politikalarını değiştirip ABD'ye olan düşmanlığını değiştirmeye yönelik politikaları izleyeceği söylenmiştir^[8].

ABD her ne kadar kitle imha silahlarını bahane ederek Irak'a girmiş olsa da asıl sebepler arasında ülkede bulunan zengin petrol, kimyasal ve tekstil kaynakları olduğu açıkça söylenebilir. Nitekim müdahaleden sonra Irak'ta herhangi bir kimyasal silaha rastlanmamıştır. ABD işgalinden sonra ülkede ekonomik, politik ve kültürel yapı alt üst olmuştur. Irak'ta vaat edilen demokrasi yerine terör eylemleri ve etnik-mezhepsel çatışmaların artmasıyla ülke adeta kan gölüne dönmüştür. Irak'ın hem toplumsal hem de siyasal yapısı artık kontrol edilemeyecek duruma gelmiştir. Saddam'ın iktidarda bulunduğu süreçte izlediği otoriter politikalar sonucunda karşısında ülkeyi Saddam'dan sonra kontrol edebilecek bir yönetimin de olmamasına yol açmıştır. Irak'taki siyasi ve ekonomik istikrarsızlık diğer ülkelere de sıçramış ve bölgede büyük bir güvenlik açığı oluşmuştur.

Değerlendirme

11 Eylül saldırılarından sonra Irak'ta finansal, politik ve kültürel anlamda oluşan istikrarsızlık günümüzde de etkisini devam ettirmektedir. Aradan 19 yıl geçmiş olmasına rağmen Irak'ta 11 Eylül saldırının etkileri hala devam etmektedir. Ülkede etnik-mezhepsel ve dini sorunlarından hala devam etmekte, radikal köktendincilerin yer yer eylemlerini gerçekleştirmekte, ülkenin alt yapısından kaynaklanan elektrik ve su gibi temel ihtiyaçları hala karşılanamamaktadır. Irak'ta kurulan hükümetler olaylara çözüm getirememiş, protestolarla karşılaşmış ve ülkede uzun yıllar hükümet boşluğu yaşanmıştır. Son olarak 2020 yılının Mayıs ayında eski Irak Ulusal İstihbarat Servis Başkanı Mustafa el-Kazimi Irak Temsilciler Konseyi'nde güvenoyu olarak hükümetini kurmuş ve Irak Başkanı olarak seçilmiştir. Ancak Irak'ta 19 yıl boyunca kurulan hükümetlerin akıbetleri göz önünde bulundurulunca, Kazimi'nin de Irak'taki olaylara çözüm getirip getiremeyeceği merak konusudur olarak devam etmektedir^[9].

Kaynaklar:

[1] Burak Bilgehan Özpek, “En Uzun On Yıl:11 Eylül Sonrası Ortadoğu ”, *Ortadoğu Etütleri*, 2012: 1-35.

[2] Emine Zeynep Daban ve Cihan Daban, “Saddam Hüseyin Dönemi Irak Dış Politikası: Irak-İran Savaşı, Kuveyt'in İşgali ve ABD'nin Irak'a Müdahalesi”, *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2018.

[3] Serhat Erkmen, “Irak'ta İşgal Sonrası Siyasal Yaşam ve 2010 Parlamento Seçimleri”, *Ortadoğu Etütleri*, 2010.

[4] Haydar Karaalp, “ABD'nin Irak'ı İşgalinin 16. Yılında Ülkede Savaş İzleri Sürüyor”, *Anadolu Ajansı*, 2019.

[5] Jacop Olidort, “Hilafet Sınıfının İçinde”, *The Washington Institute For Near East Policy*, 2016: 8-32.

[6] Meliha Benli Altunışık, “Ortadoğu ve ABD: Yeni Bir Döneme Girilirken”, *Ortadoğu Etütleri*, 2009: 7.

[7] Tunç Satıroğlu, “ABD'nin Afganistan ve Irak Savaşlarının Maliyeti”, *Kanal Finans*, 2016.

[8] Altunışık, *a.g.e.*, 1-13.

[9] Benan Kepsutlu, “İrak’ta Kurulan Yeni Hükümet İstikrar Getirir mi?”,Independent Türkçe, 2020.

IŞİD'in Irak'taki Varlığı ve Saldırıları

Şeyma Kızılay

Terörizm; Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen yapısı ve etkisiyle artık dünyada temel güvenlik meselelerinde ilk sıralarda yer alan bir olgu haline geldi. Terörle mücadele bugün devletlerin en çok önem verdiği konulardan biri olarak ülkelerin dış politikalarındaki konumunu koruyor. Söz konusu ülkelere biri de bizzat bir terör örgütü yapılanmasının gerçekleştiği ve büyük zararlara yol açtığı Irak. 22 Ocak 2021'de Bağdat Tayaran Meydanı'nda ve 24 Ocak 2021 tarihinde Haşdi Şabii unsurlarına yönelik gerçekleştirilen saldırılar ülke güvenliğinde yine bir gedik açtı. 2014 yılında ortaya çıktığı dönemden itibaren Irak'a ciddi boyutlara zarar veren *Irak Şam İslam Devleti-IŞİD* ya da diğer adıyla *Devlet-ül Irak ve's Şam-DEAŞ* günümüze dek birçok farklı eylem gerçekleştirdi. Bu yazının amacı söz konusu saldırıları ele alarak bunların Irak'ta meydana getirdiği etkileri analiz etmektir.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin 20 Mart 2003 tarihinde gerçekleştirdiği işgal Irak'ın sosyo-ekonomik ve siyasi yapısına önemli derecede etki etmişken güvenlik konusunda da büyük açıkların meydana gelmesine yol açmıştır. İşgal ve yeniden inşa sürecinin ardından ABD askerlerinin 2011 yılında çekilmeye başlaması ülke adına bir geçiş süreci olurken, işgalden itibaren kaynamaya başlayan kazan 2014'e gelindiğinde Irak açısından zorlu dönemleri başlatan olayların yaşanmasına neden olacak dinamikleri ortaya çıkarmıştır. ABD işgaline karşı duran Sünni grupların işgale karşı direnişe geçmeleri bir zamanlar Uşame bin Ladin'in cihat anlayışından etkilenen Ebu Musab ez-Zerkavi etrafında bir araya gelmelerine yol açmıştır. 2004 yılında işgal güçleriyle Felluce Savaşı'nı gerçekleştiren direnişçiler arasında yer alan Zerkavi direnişçilere liderlik etmiş ve sonrasında Irak El Kaidesi olarak isimlendirilecek olan örgütün başına geçmiştir.^[1]

Irak işgali sonrası özellikle siyasi yapıda olmak üzere Şiiilerin etkin olduğu bir düzenin ortaya çıkmasında Sünni grupların işgale olan tepkisi etkili olurken 2005 yılında gerçekleştirilen seçimleri boykot etmeleri de önemli bir etmen olmuştur. Seçimleri boykot eden Sünniler sonraki dönemlerde de sistem dışında kalmışlardır. Zerkavi de bu dönemde Şii liderlerin demokrasiye yönelik davranışlarını İslam'a aykırı bularak onlara kafir nitelmesi yapmış ve seçimlerin boykot edilmesine öncülük etmiştir.^[2] IŞİD'in alt yapısı olarak nitelendirilebilen bu oluşumun Şiiilere yönelik tavrı günümüzde Şii kesime yönelik gerçekleştirilen saldırıların da temelini oluşturmaktadır.

Ekim 2016'da Irak İslam Devleti olarak Ebu Ömer el-Bağdadi liderliğinde kurulan örgütün adı daha sonra IŞİD olacak ve hem işgal güçlerine ve Şiiilere hem de kendilerine karşı olan Sünni aşiretlerin kurmuş oldukları Sahva Hareketi'ne karşı eylemlerde bulunacaktır. Farklı zamanlarda birçok farklı eylem gerçekleştirerek ölümlere ve yaralanmalara sebep olan örgüt en büyük etkiyi oluşturduğu dönem ise Irak'ta kontrolünü artırarak Musul'u ele geçirmesi olmuştur.

2014'e gelmeden önce örgütün kendini ve askeri kapasitesini gösterme çabası olarak yorumlanan 21 Temmuz 2012-23 Temmuz 2013 tarihleri arasında gerçekleştirilen Duvarları Yıkma Hareketi'ne bakmakta fayda var. Daha çok ülkenin kuzeyinde ve Kerkük civarında yoğunlaşan bu harekât ile örgüt çok sayıda bombalı araç saldırıları, intihar eylemleri gerçekleştirmiş, hapisane mahkumlarının kaçmasını sağlamış böylece ülkeyi kafirlerden

temizlemeyi ve kendi askerlerini artırmayı hedeflemiştir.^[3] Saldırıların sonraki aşamalarında Bağdat hedef olarak seçilmiş ve etki alanını artıran örgüt git gide kuvvet kazanmıştır. Başbakan Nuri el Maliki'nin ülkedeki Şii'lere yönelik pozitif ayrımcı politikası, Sünnilere karşı zorlayıcı ve baskıcı uygulamaları, siyasi sistemde Sünnilerin geri planda kalması, işgal kuvvetlerinin Ebu Gureyb hapishanesindeki işkence ve zorbalıkları Irak'ta bazı kesimler arasında IŞİD desteğini artırmış ve örgütün ülkede etkili olmasına zemin hazırlayan faktörler olarak öne çıkmıştır. Hapishanelerden kaçırdığı kendine yakın ideolojideki kitleleri bünyesine katan örgüt bir yandan sayıca çoğalırken diğer yandan ülkedeki istikrarsızlıktan faydalanarak etki alanını genişletmiştir. Bunun en önemli sonucu 6 Haziran 2014 tarihinde Musul'a gerçekleştirilen saldırıdır. Şehrin kontrol altına alınması sonucu ABD güçleri IŞİD'le mücadele adına ülkede yenide konuşlanmış, İngiltere, Fransa, Belçika gibi ülkelerin de katılımıyla uluslararası destek alan Irak 2017 yılında Rakka ve 2019 yılında Deyr Ez-Zor şehirlerini IŞİD'ten kurtarabilmiştir.^[4]

Temel amacı İslam devleti kurmak olan örgütün, gerçekleştirdiği saldırılar göz önünde bulundurulduğunda Irak'ın batı ve Suriye'nin doğu bölgelerinde etkin olmak istediği ve burada bir devlet kurmak istediği çıkarımı yapılmaktadır. Söz konusu İslam Devleti'nin Ebu Bekir El Bağdadi'nin halifeliğinde kurulduğu 29 Haziran 2014 tarihinde ilan edilmiştir.^[5] Suriye ve Irak'taki istikrarsız yapılar, siyasi bir sürekliliğin olmaması, güvenlik konusundaki zafiyet ve boşluklar, ülke halklarının kendi içerisinde yaşadıkları anlaşmazlıklar örgütün özellikle bu alanlarda etki alanını genişletmesi adına fırsat sunmuştur.

IŞİD'in iki ülke arasındaki sınır bölgelerinde sahip olduğu bu etkinin ve aldığı desteğin kaynağını üç başlık altında toplamak mümkündür. İlk olarak IŞİD'in savunduğu cihatçı inançlarını, ideolojisini ve halifeliğini benimseyip destekleyen kesim IŞİD'in nüfuz alanı oluşturmasında ve kendine üye kazanmasında etkili olmaktadır. İkincisi, ideolojik olarak bir yakınlık duymayıp IŞİD'le ortak tepkiye sahip olan gruptur. Bunlar siyasi yapıdan, Şii'lerin etkinliğinden şikâyet etmekteydiler ve ulusal güvenlik güçleriyle savaşmaya meyilli olma özelliğine sahiptiler. Üçüncü başlık olarak zikredilen grup ise tamamen ekonomik nedenlerle IŞİD yanında olan kesimi içermektedir ki devletten mali destek gördüklerinde IŞİD'e olan yakınlıkları da son bulmaktadır.^[6]

Irak'ta bir yandan ulus inşası çalışmaları ve ABD askerilerinin geri çekilmeye başlaması konuları gündem oluştururken IŞİD'in meydana getirdiği zarar sorunlu devam eden sürecin darbe almasına ve ülkedeki sıkıntıların artmasına yol açmıştır. İstikrarsız yapıdaki ülkede ekonomiden siyasete, toplumsal hayata her alanda ciddi sonuçlar ortaya çıkmıştır. IŞİD'in harap hale getirdiği şehirlerde seçimlerin gerektiği şekilde gerçekleşmemesi siyasi yapıyı, terörle mücadele kapsamında girilen faaliyetlerin mali yükü ve Bakü-Kerkük-Ceyhan petrol boru hatlarının saldırılarda zarar görmesi ekonomiyi ve ticareti olumsuz etkilemiş, eylem ve saldırılarda 60 bin kişinin hayatını kaybederken 4.3 milyon kişinin yer değiştirmek zorunda kalması sosyal yapıya ciddi ölçüde zarar vermiştir.^[7] IŞİD'in diğer bir etkisi de onunla mücadele etmek için oluşturulan bir halk yığınları grubu olarak oluşan ve daha sonra Irak'taki etkin aktörlerden biri haline gelen Haşdi Şabii ve onun aracılığıyla ülkede artan İran etkisidir. Şii milis grubu olarak IŞİD'le mücadelede kendinden söz ettiren grup ilerleyen yıllarda İran'ın Irak'taki etkisini artırma aracı olarak görülmeye başlanmıştır.

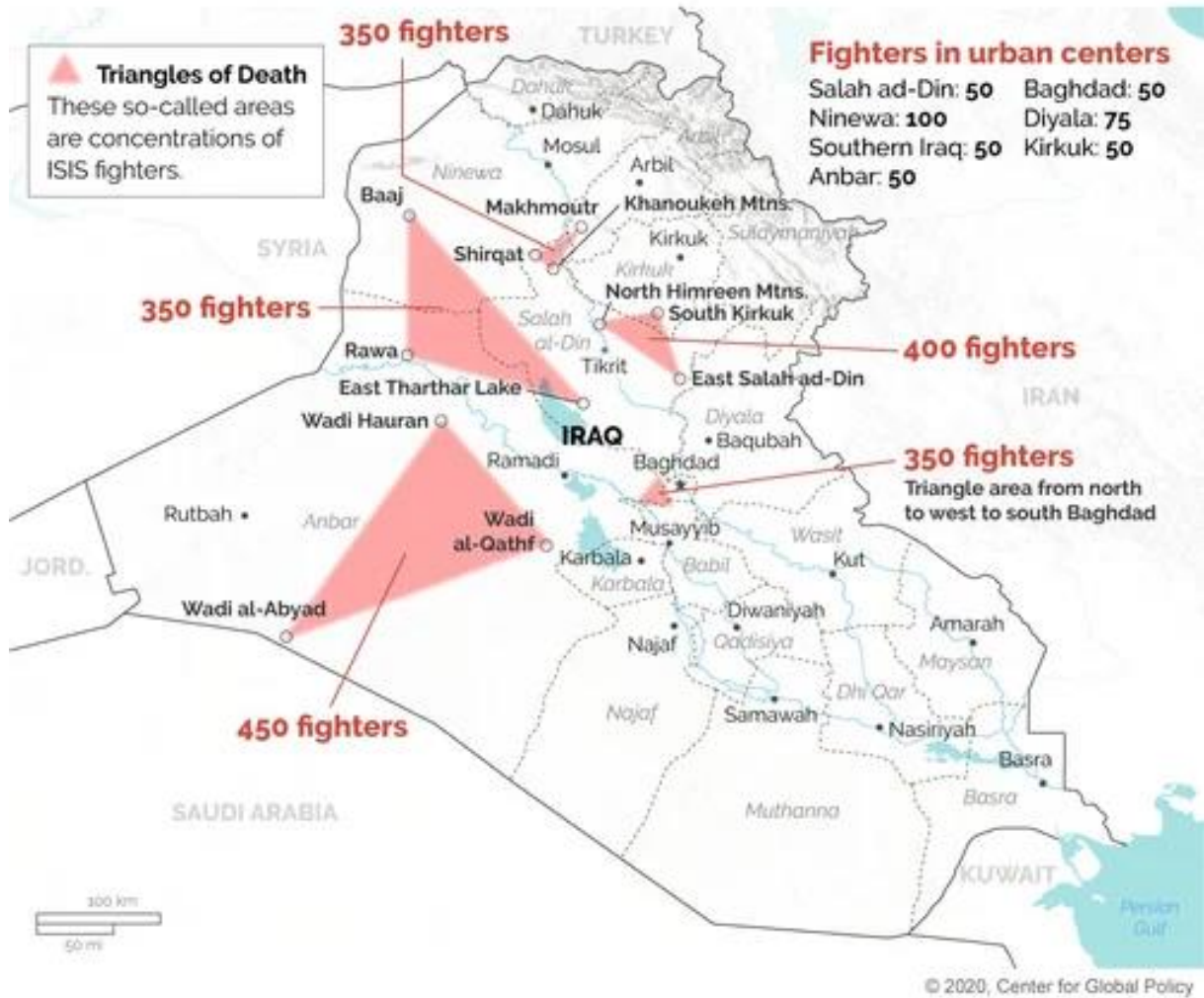
İşgal sonrası ulus inşası süreci geçiren ülke böylece bir de IŞİD sonrası yeniden yapılanma süreci yaşamıştır. Her ne kadar IŞİD'in ülkedeki ağır etkisinin önüne geçilse de eylemler ve saldırılar gerek Suriye'de gerek Irak'ta devam etmektedir. Irak'ta özellikle Bağdat'ın kuzeyinde ve doğusundaki bölgede bir para-ölüm üçgeni olduğundan bahseden Husham el-

Hashimi saldırılarının bu üçgende yoğunlaştığını ifade ediyor. Üçgeni oluşturan unsurlar bölgenin zengin petrol kaynağı, para ve mezhepçilik. Güvenliğin etkin şekilde sağlanamaması, terörist faaliyetlerin görülmesi ve bir para trafiğinin döndüğü bu bölge bir üçgen olarak görülmüş ve IŞİD'in 1200 aktif üyesinin burada bulunduğu belirtilmektedir.^[8] Günümüzdeki etkinliğine bakıldığında IŞİD Irak'ta 11 bölgesel sektör kapsamında 3500-4000 civarında aktif savaşçıya ve 8000 kadar inaktif savaşçıya sahip. Aktif savaşçılardan yaklaşık 2000'i para-ölüm üçgeni olarak adlandırılan bölgede yoğun olarak bulunuyor.^[9]

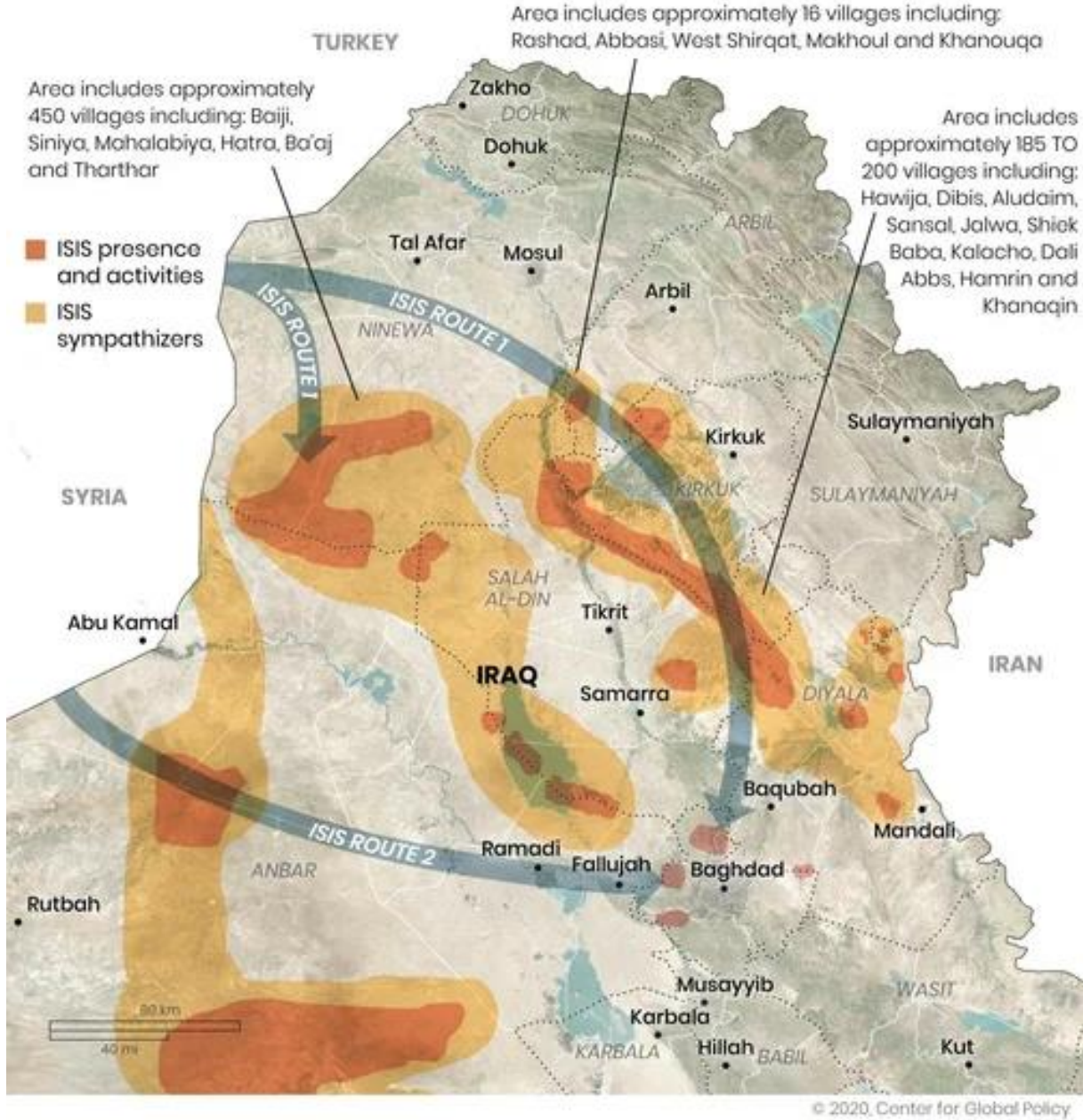
ISIS Fighters in Iraq

The map shows the latest estimates of the numbers of ISIS personnel throughout Iraq. Some are combatants while others are a part of its network infrastructure. ISIS has 3,500 to 4,000 fighters and 8,000 inactive fighters in its Iraqi sectors.

Söz konusu bölgede, Diyala, Kerkük ve Selahaddin başta olmak üzere Mart 2020-Haziran 2020 döneminde 204 terör saldırısı gerçekleştirilmiştir. Saldırılarda bu şehirlerin özellikle seçilmesinde bölgedeki etnik mezhepsel ayrılıklar, halk arasında ulusal kimliğin oluşamaması, güvenlik istismarı ve sorunsalıyla birlikte ekonomik sıkıntılar ve altyapı sorunları etkili olmuştur. Birçok açıdan sorunların bulunduğu bölgeyi IŞİD kendisi açısından fırsat unsuru olarak kullanarak, kamp, depo ve komuta kontrol merkezleri oluşturmak hedeflenmiştir.^[10]

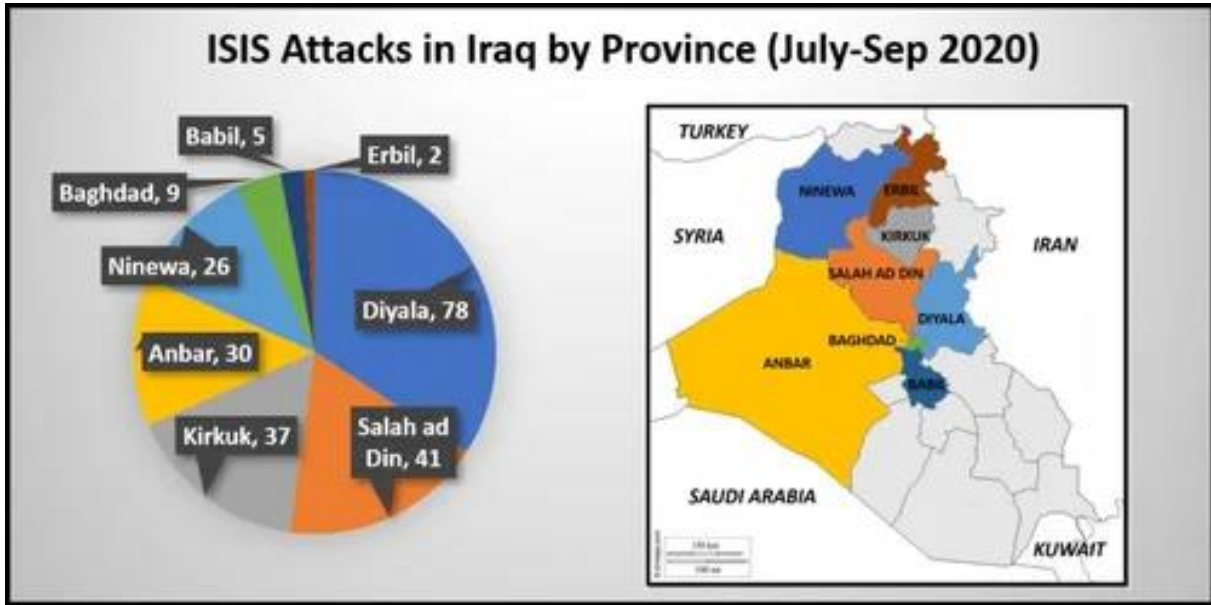
ISIS Presence and Movement

2019 yılında uluslararası koalisyon ile etkinliği azaltılan IŞİD'in son 3 yıldaki saldırıları değerlendirildiğinde ilk iki yılda saldırıların az bir oranda seyrettiği 2020'de ise arttığı gözlenmiştir. 2017 yılında gerçekleştirilen 5 bin 892 saldırıda 3000 sivilin hayatını kaybettiği 4600 kişinin ise yaralandığı bildirilmiştir. 2018 yılı verilerine göre yıl boyunca gerçekleştirilen toplam 1476 saldırıda 900 sivil öldürülmüş ve 1600 kişi yaralanmıştır. 2019'a gelindiğinde ise önceki iki yılda % 75 oranında azalmış olan saldırıların bu yılda görece arttığı görülmektedir. Bu yıldaki 1669 saldırıda 534 sivil hayatını kaybetmiş, 1121 kişi yaralanmıştır.^[11] 2019 yılında IŞİD lideri Ebu Bekir El-Bağdadi'nin ölmesinin ardından örgütün bir yeniden yapılanma sürecinde olduğu değerlendirilmektedir. Yukarıda bahsedilen üçgendeki komuta kontrol faaliyetleri, Ninova ve Kerkük'te ele geçirilen hücre unsurları ve

Irak güvenlik güçlerinin soruşturmaları sonucu yeniden örgütlenme faaliyeti içinde olan grupların var olduğu kapsam açısından sınırlı olsa da hedef gözeten saldırılarda bulunma ihtimalleri bulunduğu ortaya koyulmuştur.^[12]

İŞİD'in yeniden etkin olmaya başladığını ve dirildiğini gösteren bir unsur da 2020 yılındaki saldırılar olmuştur. 2020 yılının ilk üç ayında Irak'ta 566 saldırı meydana gelmiş, Ağustos ayında ise bir önceki aya göre saldırılarda % 25 oranında bir artış yaşanmış ve toplam 100 saldırı düzenlediği rapor edilmiştir. Saldırlara ilişkin bir bilgi de saldırıların yapısında meydana gelen değişikliktir. Daha karmaşık yapıdaki saldırıların askeri kontrol noktalarını ve Irak askeri konutlarını hedef aldığı belirlenmiştir. Ülkedeki istikrarsız yapının yanı sıra Kovid-19 pandemisinin meydana getirdiği zorluklar bir araya geldiğinde örgütün yeniden etkin olmak adına kendisine fırsat alanları oluşturacağı düşünülüyor.^[13]

Kaynak: Garrett Nada (2020). The US and aftermath of

ISIS <https://www.wilsoncenter.org/article/us-and-aftermath-isis> Erişim: 25.01.2021.

Tabloda görüldüğü üzere daha çok Anbar, Diyala, Kerkük, Selahaddin ve Ninova bölgelerinde yoğunlaşan saldırıların sayısı 2020'in ortalarında 20'den fazla kişinin ölümüne sebep olan büyük saldırılar şeklinde meydana gelmiştir. Yılın üçüncü çeyreğinde ise yerel güvenlik güçlerine yönelik saldırılar gerçekleştirilerek hareket alanı açmaya çalışılmış ve söz konusu saldırılar kapsamlı bir operasyon öncesindeki hazırlıklar ve planlamalar olarak yorumlanmıştır.^[14]

Son olarak Irak'ta 22 Ocak 2021 tarihinde Bağdat'ta bulunan Tayara Meydanı'nda meydana gelen saldırıyı İŞİD üslenmiş arka arkaya yaşanan iki patlamada toplam 32 kişi hayatını kaybederken 110 kişi yaralanmıştır. Bu saldırının etkileri henüz devam ederken 24 Ocak'ta Selahaddin'de Haşdii Şabii'ye yönelik bir saldırı gerçekleştirilmiş bu kez 11 asker hayatını kaybetmiştir.^[15] Daha önce bahsedildiği üzere İŞİD'in oluşmaya başladığı zamanlarda temel olarak kurulan Şii karşıtlığı ve son zamanlarda askeriye temelli saldırı yapısı bu iki saldırıda kendini göstermektedir.

Sessiz bir şekilde varlığını artırmaya ve yeniden güçlenmeye çalışan İŞİD terör örgütünün zamanla daha ses getiren, etkili ve büyük saldırı girişimlerinde bulunacağı öngörülmekte. Bunun önüne geçmek için çalışan güvenlik güçleri ve Irak'ın güvenlik mekanizması, bunun

işleyişi IŞİD saldırılarına karşı geliştirdiği stratejiler ise başka bir yazının konusu. Acaba Irak güvenlik yapısı IŞİD'in söz konusu yeniden dirilişine izin vermeyecek kapasitede mi yoksa olası saldırılarda etkinliğini yitirebilecek düzeyde bir zafiyete mi sahip?

Kaynaklar:

[1] Eylül Beyza Ateş Çiftçi. (2017). IŞİD: Oluşum, kuruluş devletleşme süreçleri, *Lectio Socialist* 1 (1), s. 48.

[2] A.g.m. s. 49.

[3] Jessica Lewis (2013). AL-Qaeda in Iraq resurgent, Middle East Report *Institute for the study of war*, s. 13.

[4] Zülfü Dağdeviren (2020). IŞİD'in ortaya çıkmasında etkili olan küresel, yerel gelişmeler ve IŞİD'le mücadele stratejisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 31 (1) s. 306.

[5] Eylül Beyza Ateş Çiftçi. (2017). IŞİD: Oluşum, kuruluş devletleşme süreçleri, *Lectio Socialist* 1 (1), s. 55.

[6] Husham El-Hashimi (2020). ISIS on the Iraq-Syria border: Thriving smuggling network. <https://cgpolicy.org/articles/isis-on-the-iraqi-syrian-border-thriving-smuggling-networks/> Erişim: 25.01.2021.

[7] Bilgay Duman (2018). 2017 Değerlendirmesi: IŞİD'in Değiştirdiği Irak <http://www.orsam.org.tr> Erişim: 25.01.2021.

[8] Husham El-Hashimi (2020). ISIS Thrives in Iraq Money and dead triangle. <https://cgpolicy.org/articles/isis-thrives-in-iraqs-money-and-death-triangle/> Erişim: 25.01.2021.

[9] Husham El-Hashimi (2020). ISIS 2020: New structures and leaders in Iraq revealed, <https://cgpolicy.org/articles/isis-2020-new-structures-and-leaders-in-iraq-revealed/> Erişim: 26.01.2021.

[10] *İbid.*

[11] Garrett Nada (2020). The US and aftermath of ISIS <https://www.wilsoncenter.org/article/us-and-aftermath-isis> Erişim: 25.01.2021.

[12] Hashimi (2020).

[13] Elizabeth Dent (2020). US policy and the resurgence of ISIS in Iraq and Syria, *Middle East Institute Policy Paper*, s.4.

[14] Garrett Nada, a.g.m.

DSJOURNAL

Diplomasi ve Strateji Dergisi

The Journal of Diplomacy and Strategy

